Din Sosyolojisi Araştırmaları

E-ISSN: 2791-8998

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 10, Yıl/Year: 2026 (Nisan/April)

Modern Futbol ve Avrupa Sekülerleşmesi: Seküler-Kutsallık Bağlamında Bir Değerlendirme

Modern Football and the Secularisation of Europe: An Assessment within the Context of the Secular-Sacred

Abdullah Ayaz

İstanbul Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, Araştırma Görevlisi, İstanbul Türkiye.

abdullah.ayaz@istanbul.edu.tr / https://orcid.org/orcid 0000-0002-2420-5444

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 11/02/2026

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/04/2026

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2026

Atıf / Citation: Ayaz, Abdullah. "Modern Futbol ve Avrupa Sekülerleşmesi: Seküler-Kutsallık Bağlamında Bir Değerlendirme". *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 6/10 (Nisan/April 2026) 33-58.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

Bu çalışmada, futbolun modern toplumda "seküler kutsal" bir fenomen olarak konumlanışı ve Avrupa'nın sekülerleşme süreciyle olan çok katmanlı ilişkisi sosyolojik ve eleştirel bir perspektiften, nitel yönteme başvurularak fenomenolojik yaklaşım ve içerik analizi tekniğiyle incelenmektedir. Günümüzde futbol, sportif bir etkinlik olmanın ötesinde, geleneksel dönemde dinin toplumda yerine getirdiği fonksiyona benzer bir görev üstlenmiş; bu eksende kimlik inşası, aidiyet duygusu ve kolektif hafıza üretimi gibi işlevsel yönlerinin yanı sıra kültürel ve iktisadi boyutlarıyla öne çıkan bir sisteme dönüşmüştür. Taraftarların kulüplere, oyunculara ve stadyumlara kutsiyet atfetmeleri, maç günlerinin ritüelleştirilmesi ve birtakım sembolik ifadelerle totemlerin üretilip yaygınlaşması, futbolun seküler kutsal bir forma dönüştüğü argümanını destekleyen örneklerden bazılarıdır. Sporun ve özelde futbolun işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlar temelinde, birleştirici ve kutuplaştırıcı yönleriyle sosyal bir mekanizma oluşu; aynı zamanda kapitalist ideolojiyi yeniden üretmeye yarayan araçsal bir aygıt olarak değerlendirilmesi literatürde tartışılagelmektedir. Ayrıca onun sembolik boyutta, efsaneler yaratma kapasitesi ile rasyonel zeminde endüstriyel bir faaliyet olmasına rağmen irrasyonel anlamlarla yüklü paradoksal bir olgu olduğu hususunda (seküler-kutsallık bağlamında) bazı yaklaşımlar da mevcuttur. Bu araştırmanın odağında, literatürde zikredilen tartışmaların yanı sıra tarihsel arka plan ve yapısal benzerlikler temelinde futbolun Avrupa'da ortaya çıkışı ve popülerlik kazanışıyla eş zamanlı olarak gelişen, klasik sekülerleşme paradigmasının ileri sürdüğü, kurumsal dinin prestij kaybı arasındaki ilişki ve futbolun kültürel çeşitliliğe kapı aralaması açısından küresel etkileşime sunduğu katkılar yer almaktadır. Bu yönüyle çalışmada hem literatürden istifade edilerek futbolun sosyolojik boyutu ve din kurumuyla olan ilişkisi irdelenmekte hem de sekülerleşme süreciyle tarihsel arka plan ve kültürel çeşitlilik bağlamındaki benzerliği özgün bir yaklaşımla ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Futbol, Seküler Kutsal, Din, Avrupa Sekülerleşmesi, Modernite.

Abstract

This study examines the positioning of football as a 'secular sacred' phenomenon in modern society and its multi-layered relationship with Europe's process of secularisation from a sociological and critical perspective, employing qualitative methods such as a phenomenological approach and content analysis. Today, football has transcended its role as a mere sporting event to assume a function similar to that performed by religion in traditional societies; in this context, it has evolved into a system characterised not only by functional aspects such as identity construction, a sense of belonging and the production of collective memory, but also by its cultural and economic dimensions. Examples supporting the argument that football has transformed into a secular sacred form include fans attributing sacredness to clubs, players and stadiums; the ritualisation of match days; and the production and dissemination of totems through various symbolic expressions. The formation of sport, and football in particular, as a social mechanism with both unifying and polarising aspects, based on functionalist and conflict-oriented approaches; as well as its evaluation as an instrumental apparatus serving to reproduce capitalist ideology, has been a subject of ongoing debate in the literature. Furthermore, there are certain approaches (within the secular-sacred context) that highlight how football constitutes a paradoxical phenomenon: despite being an industrial activity on a rational basis, it is imbued with irrational meanings due to its capacity to create myths on a symbolic level. This study focuses not only on the debates mentioned in the literature but also, based on historical background and structural similarities, on the relationship between the emergence and rise in popularity of football in Europe—which developed concurrently with the loss of prestige of institutional religion as posited by the classical secularisation paradigm—and the contributions football makes to global interaction in terms of opening doors to cultural diversity. In this regard, the study both draws on the literature to examine the sociological dimension of football and its relationship with religious institutions, and presents, through an original approach, the parallels between the secularisation process and the historical background and cultural diversity.

Keywords: Sociology of Religion, Football, Secular Sacred, Religion, European Secularisation, Modernity.

Giriş

Çağımızda spor müsabakalarına duyulan ilgi, başta geleneksel medya (televizyon) olmak üzere, yeni medya ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla yapılan yayınlar etkisinde giderek yoğunlaşmıştır. Bu müsabakaların içerisinde futbolun konumu ise günden güne başka bir boyuta evrilmiş ve futbol modern, seküler-kutsal bir form hâlini almıştır. Modern çağın popüler aktivitesi olarak yalnızca sahada iki takımın mücadele ettiği bir spor olmanın ötesinde futbol, kültürel, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla küresel bir fenomene dönüşmüştür. Günümüzde milyonlarca insan, futbol tutkusu üzerinden ortak bir dil geliştirmekte, bu sayede kimlik ve aidiyet bilinci kazanmaktadır. Bir sosyal organizasyon ve modern örgütlenme biçimi sunan futbolun toplumdaki bu işlevi, geleneksel dönemde dinin yerine getirdiği misyonla birtakım benzerlikler arz eder. Bu durum, modern dönemde gözlemlenen sekülerleşme olgusuyla birlikte düşünüldüğünde, dini kurumların otorite kaybı yaşadığı süreçte futbolun gittikçe artan popülaritesi ve toplumsal alanda yoğunlaşan etkisi, anlamlı bir tartışmayı ortaya çıkarır. Bu çerçevede "modern futbol, seküler dünyanın ihtiyaç duyduğu yeni bir "kutsal form" mu üretmektedir?" sorusu gündeme gelir. Nitekim bazı fanatikler için tuttukları futbol takımları tıpkı bir din gibi algılanmaktadır. Taraftarlar adeta kendilerini bu dinin müminleri olarak konumlandırırken takımın oyuncuları birer mücahit, teknik direktörler yol gösterici filozof ya da peygamber, stadyumlar mabet, maç günleri ayin, derbi maçları ya da uluslararası karşılaşmalar ise bayram ritüelleri gibi tasavvur edilir. Kulüplere duyulan bağlılık, takımların başarılı ve sadık oyuncularının efsaneleştirilmesine ve sahada kazanılan maçların tarihsel bir zafer şeklinde nitelendirilmesine olanak tanırken aynı zamanda futbolun kendi geleneğini ve hafıza zincirini inşa etmesini de sağlar. Neticede modern ve rasyonel bir spor dalı olarak çağımızın yoğun ilgi gören bir fenomeni hâline gelen futbol, taraftarların kulüplere, oyunculara, forma renklerine ve stadyumlara kutsiyet atfettikleri, galibiyet için birtakım totemler ürettikleri, irrasyonel davranışlarla örülü seküler-kutsal bir faaliyet sahasına dönüşür.

Başlangıçta Avrupa menşeli ve işçi sınıfına ait bir oyun olarak neşvünema bulan futbolun, sanayileşme sürecinde kapitalist üretim biçimine hizmet eden bir serbest zaman faaliyetine dönüştüğü ifade edilir. Onun arka planda sermaye ile olan ilişkisi (sponsorluklar, yayın hakları, bilet satışları, transfer pazarı, bahis oyunları, reklam gelirleri vs.) küresel düzeyde devasa bir endüstri hâline gelişine imkân sağlarken metalaşma serüvenini tamamlayarak kendi iç üretim-tüketim mekanizmalarını üretmesi de akabinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte modern futbolun Avrupa menşeli oluşu ve küresel yayılımı, onun yalnızca dünya çapında oynanan sportif bir etkinlik olmadığına ve Batı merkezli, oryantalist bir zihniyetin ürünü olabileceği fikrinin

sorgulanmasını gerekli kılar. Nitekim futbolun 19. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkıp dünyaya yayılmasında Batı'nın sömürgeci anlayışının etkili olduğunu öne süren pek çok argüman söz konusudur. Özellikle Afrika gibi geri kalmış toplumlara disiplin ve aidiyet kazandırmak için futbolun araçsal bir işlev gördüğü ve kolonyalist faaliyetlerde onun cazibesinden sıkça yararlanıldığı ifade edilir. Pek çok yönden modern zihniyete ait bir faaliyet olan futbolun, yine Avrupa menşeli ve merkezli bir yapıya sahip olan sekülerleşme süreci ile tarihsel ve yapısal özellikler bakımından birtakım benzerlikleri söz konusudur.

Klasik sekülerleşme teorileri, modernleşme ile kurumsal dinin prestijini yitirdiğini öne sürerken aynı dönemde futbolun seküler bir kutsal olarak ortaya çıkması ve dini fonksiyonlarla benzer roller üstlenmesi dikkat çekicidir. Kiliseye katılımın azalmasıyla eş zamanlı olarak futbolun popülaritesinin artması, Avrupalı bireylerin manevi ihtiyaçlarına karşılık gelen yeni bir "kutsal üretme eğilimi" olarak yorumlanır. Bu nedenle futbolu, modern dünyanın büyü bozumuna uğramış yapısını yeniden büyüleme (re-enchantment) çabasının en belirgin örneklerinden biri olarak düşünebiliriz. Futbolun toplumsal yönü, sosyolojik eksende genellikle işlevselcilik, kültürel araştırmalar, Marksist yaklaşımlar, post-modernizm ve küreselleşme konuları üzerinden tartışılmaktadır. Dini ve manevi fonksiyonlarla benzerliğine veya Batı merkezli yapısına dair çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Literatürdeki söz konusu boşluğu doldurabilmek adına bu çalışmanın ilk bölümünde futbolun seküler-kutsal bir form olarak günümüzdeki işlevi, ideolojik ve sembolik yönleri, mesiyanik figürleri ve popüler din haline gelen bazı ritüelleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise Avrupa sekülerleşmesi ile futbolun tarihsel arka planı, yapısal ve süreçsel ilişkisi, Batı zihniyetinin bir ürünü oluşu ve kültürel çeşitlilik gibi belli kesişim noktaları sosyolojik zeminde incelenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada modern futbolun seküler-kutsal forma dönüşümünü ve Avrupa sekülerleşmesiyle ilişkisini incelemeye yönelik nitel yönteme ve fenomenolojik yaklaşıma başvurulmuş, içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada futbolun bilhassa günümüzde yalnızca sportif bir faaliyet olmadığını kanıtlayan bazı göstergeler incelenmiş ve elde edilen bulgular teorik yaklaşımlardan hareketle değerlendirilerek yorumlanmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, çalışmanın teorik çerçevesinin belirlenmesinde önemli rol oynarken aynı zamanda futbolun bireysel ve toplumsal düzlemdeki konumunun anlaşılmasında etkili olmuştur. Özellikle taraftarlar ve kulüplerin ürettikleri söylem ve sembollerin yorumlanışında bu yaklaşımdan istifade edilmiştir. Çalışmanın ampirik yönünü oluşturan içerik analizi tekniği ise seçili futbol kulüplerinin

resmî internet sitelerinde yer alan tarihçe metinleri, arma açıklamaları, kurumsal kimlik sayfaları, sembolik ifadeler, kulüp değerleri ve taraftar kültürünü yansıtan muhtevalar üzerinde uygulanmıştır. Bu bağlamda FIFA gibi kuruluşların yanı sıra tarihsel ve kültürel temsiliyeti güçlü olan Fenerbahçe, Galatasaray ve Arsenal gibi Futbol Kulüplerinin resmî internet sitelerinde yer alan açıklamalara, amblem çözümlemelerine ve kurumsal kimlik metinlerine dair incelemeler gerçekleştirilerek ortaya bir anlatı çıkarılmıştır. Yapılan derinlemesine analizlerin sonucunda futbol kulüplerinin kendi kimliklerini inşa ederken kullandıkları sembolik dil üzerinden nasıl bir kutsiyet ürettikleri, taraftarlarına ne tür bir aidiyet bilinci kazandırdıkları ve efsaneler hatta mesiyanik figürleri nasıl ortaya çıkarttıklarına dair bulgulara rastlanmıştır. Bu çerçevede futbol birtakım totemler ve ritüeller üreterek kendine has anlam dünyası inşa ederken bazı kimselere kutsiyet kazandırarak mesiyanik figürlerle sembolik imgelerin ortaya çıkmasını sağlar. Tarihsel seyri ve günümüzdeki işlevi bakımından da özellikle kültürel çeşitlilikle olan ilişkisi bağlamında sekülerleşme süreciyle ortak bazı kesişim noktalarına sahiptir.

1. Modern Futbolun Kutsallaşan Yapısı: Dini Fonksiyonların Seküler Formda Yeniden Üretimi

Modern çağın geleneksel dini öğretilerden arındırılmış evren tasavvuru, kutsala duyulan ihtiyacın karşılanması noktasında birtakım boşluklara sebep olmuştur. Çağın sporu olan futbol ise bu minvalde kendine biçilen misyonu üstlenerek geleneksel dönemde dinin yerine getirdiği işlevi pek çok açıdan devralmış görünmektedir. Futbol, Wach'ın (1898-1955) yaklaşımıyla dini tecrübenin ifade boyutlarından inanç, ibadet ve cemaat[1] üçlemesine benzer unsurları içerisinde barındırır. Takımın başarısına olan inanç, bu uğurda birtakım totemlerin üretilmesine,[2] oyuncuların efsaneleştirilmesine, stadyumların "mabet"[3] gibi algılanmasına ve taraftarların futbola rasyonellikten uzak, seküler kutsal bir form olarak yaklaşmasına olanak tanır.[4] Neticede taraftarlar, tuttukları takımın oynadığı maçları takip etmeyi ibadetmişçesine önemserler. Dinin sağladığı cemaat boyutu ise zaten futbolsever on binlerce taraftarın stadyumları doldurması ya da maç yayınlarının satın alınıp izlenmesi veya yayını veren kafelerin saatler öncesinden dolup taşması ile

1 Joachim Wach, Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı (Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987), 6; Mehmet Cem Şahin- Ahmed Hamza Alpay, "Religious Experience and Its Sociological Manifestations in Joachim Wach's Thought System", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2020).

2 Yasin Aktay, "Formanın Rengi Sermayenin Rengine Karışırsa.", *Düşünen Siyaset* 1/2 (2009), 46.

3 Galatasaray Spor Kulübü'nün resmi internet sitesinde yer alan Galatasaray Tarihi başlıklı kısımda, takımın stadyumu "İlk Mabet Ali Sami Yen Stadı" şeklinde ifade edilmektedir. Bk. "Galatasaray Tarihi", *Galatasaray Resmi İnternet Sitesi* (06 Aralık 2025).. Bk. Ek- A: Şekil 1.

4 Tekin, "Futbol Bir Seküler Kutsal", 50.

kolayca sağlanır. Futbol, modern çağda seküler-din dışı kutsal bir form olarak geleneksel dönemde dinin yerine getirdiği fonksiyonlara benzer işlev görür.[5]

Toplumun geneline hitap ediyor olması açısından futbolun yerelde en küçük köy ve kasaba topluluklarından şehir takımlarına ve hatta dünya çapında milli takımlar olarak ülkelerin katıldığı uluslararası düzeydeki organizasyonlara kadar yaygınlaşması, onun küresel ölçekte mobilite, kültürel kaynaşma ve toplumlar arası kolektif hafıza oluşturmasına imkân sağlar. Bu açıdan, futbolun toplulukları birleştirici, bütünleştirici bir etkisi olduğu ve toplumsal dayanışmayı sağladığı ifade edilmelidir. Futbol, öte yandan, düzenlediği yereldeki ve küresel çaptaki organizasyonlarla yalnızca farklı kültürlerin karşılaşmasına ve kaynaşmasına vesile olmaz, aynı zamanda doğası gereği taraflar arasında bir rekabet ortamı oluşturur ve bu durum bazen sahadaki mücadelenin dışarı taşmasına; holiganlık, vandalizm ve hatta nefret suçuna dönüşmesine neden olabilir. Neticede o, entegrasyon yerine çatışmanın ve ayrışmanın da kaynağı olabilir.

Sportif başarılarla paralel olarak popülerlik elde eden ve hem maddi hem de manevi açıdan değer kazanan kulüpler, uluslararası düzeyde ülkelerini temsil eden birer kahraman rolüne bürünür. Bu durum, oynanan her müsabakanın adeta vaftiz olmuş taraftarın zihninde geleneksel döneme ait bir meydan muharebesiymiş gibi algılanırken rakip takım oyuncuları sahada bir düşman, tutulan takımın oyuncuları ise birer asker, fedai gibi konumlanır ve hatta bu uğurda ölenlere de şehit olmuşlar gibi bir anlam yüklenir.[6] Söz konusu süreçler, futbolun oldukça rasyonel ve seküler bir yapı arz etmesine rağmen taraftarların ona yükledikleri irrasyonel ve duygusal birtakım anlamlarla modern çağın seküler-kutsal formlardan birine dönüşmesini sağlamıştır.[7]

1.1. Seküler-Kutsal Formun Kuramsal Temelleri: İşlevsel, İdeolojik ve Sembolik Yaklaşım

Futbolun seküler kutsal bir form oluşuna teorik eksenden bakıldığında, mesele ilk olarak Parsons'cı (1902-1979) bir yaklaşımla işlevselci perspektiften değerlendirilebilir. Tuttukları takımlarını kurulduğu günden bu yana aşkla ve inançla destekleyen taraftarlar, şartlar ne olursa olsun değişen fiziki, sosyal ve ekonomik her türlü koşula uyum sağlayarak "adaptasyon" ilkesini yerine getirirler. Sosyal birlik ve bütünleşme, kimlik ve aidiyet bilinci kazanmaları yönünden ise "entegrasyon" sürecini tecrübe ederler. Onlar için her yeni maç, turnuva, transfer ve kupa heyecanı "hedef erişimlerini" gerçekleştirmeye yarayan birer araç haline gelirken ürettikleri

5 Tekin, "Futbol Bir Seküler Kutsal", 46.
6 Tekin, "Futbol Bir Seküler Kutsal", 46.
7 Öğüt, "Kutsala Yönelişin Seküler Tezahürü Olarak Futbol", 313.

efsaneleri ve şahit oldukları şampiyonluk hikayeleriyle kuşaktan kuşağa aktarılan kollektif hafızalarını ve kendine has "değer örüntülerini" oluştururlar.[8] Bu doğrultuda futbolun toplumsal alana ilişkin tıpkı bir din gibi uyum ve entegrasyon işlevini yerine getirdiği çıkarsanabilir fakat dinin toplumsal birlik ve bütünleşmeye yarayan bir mekanizma olarak tasvir edilişi her zaman beklenen sonuçları doğurmaz. Din bazen ayrışmanın hatta çatışmanın da sebebi olabilir.[9] Benzer durum, futbol için de geçerlidir. İşlevselci yaklaşımın içerisinde yer alan Robert. K. Merton'a (1910-2003) ait "bozuk işlev" tanımlaması meselenin açıklanmasına olanak sağlar.[10] Merton açısından işlevler, belirli bir sistemin uyarlanmasını veya ayarlanmasını sağlayan, gözlemlenen sonuçlar olarak tanımlanırken; işlev bozuklukları ya da bozuk işlev (*dysfonction*), sistemin adaptasyonunu veya ayarlanmasını zayıflatan, gözlemlenen sonuçlar olarak açıklanır.[11] Merton ayrıca, dikkate alınan sistemle ilgili alakasız ve fonksiyonel olmayan sonuçların ampirik olasılığının varlığından da söz eder.[12] Onun, işlevleri açıklarken geliştirdiği bozuk işlev kavramı bir eylemin, sistemin uyumunu ve düzenini bozan sonuçları olarak tanımlanabileceği gibi; sonuçların kimin için iyi ve kimin için bozuk olduğu meselesi de sorgulanması gereken bir durum arz eder.[13] Tam da bu noktada sorulması gereken soru, futbolun toplumdaki birleştirici ve bütünleştirici ya da çatışmayı ve ayrışmayı destekleyici işlevlerinden kim ya da kimlerin veya hangi kurum ve kuruluşların faydalanmakta olduğudur.

Futbolun toplumsal hayatta yerine getirdiği işlevsel yönüne odaklanıldığında, onun kitleleri pasifleştirmeye, mevcut toplumsal sorunlar hakkında düşünmeyi azaltmaya, ekonomi, siyaset ya da din gibi hassas konularda konuşamayan halkın biriken enerjisini sportif aktiviteler üzerinde konuşarak boşaltmaya yarayan faydası,[14] Merton'un deyimiyle "gizil işlev" olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu boyut, futbolun toplumdaki işlevsel gerçekliğinin üzerini örtmeyi sağlayarak arka planda statükonun devamlılığına hizmet eden yapısına ve onun devletin ideolojik aygıtlarından biri[15] olduğuna işaret eder. Söz konusu kavramı geliştiren Althusser (1918-1980),

8 George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., 2012), 102; Ruth A. Wallace vd., *Çağdaş sosyoloji kuramları: klasik geleneğin geliştirilmesi* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012), 67-73.

9 Ejder Okumuş, Din ve Toplumsal Çatışma (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 19.

10 Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, 116.

11 Robert King Merton, *Social Theory and Social Structure* (New York, NY: Free Press, 2000), 105.

12 Bk. Merton, (1968) Social Theory and Social Structure, New York: The Free Press.

13 Wallace vd., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 84.

14 Tekin, "Futbol Bir Seküler Kutsal", 48; Ayhan Dever, *Sporun Sosyolojisi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), 101.

15 Althusser, devlet teorisini geliştirirken iki farklı kavram öne sürer. Bunlar, devletin baskıcı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtlarıdır. Devletin baskı aygıtları: Hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler ve hapishanelerdir. Bunlar devletin zor kullandığını alanlardır. Devletin ideolojik aygıtları (DİA) ise din, eğitim, hukuk, ahlak, siyaset, haberleşme ve kültürel sistemlerdir. Althusser kültürel DİA kapsamında edebiyat, güzel sanatlar ve sporu

edebiyat ve güzel sanatlar gibi sporun da devletin ideolojik aygıtlarının içerisindeki kültürel formlardan biri olduğunu belirtir.[16] Bu eksende spor, devletin ideolojik bir aygıtı olarak temelde kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretimine hizmet eder.[17] Althusser, söz konusu bu sömürü ilişkisinin toplumdaki tüm sınıfları kapsayacak şekilde, "ailelerde, kilisede, orduda, kitaplarda, filmlerde ve hatta futbol stadyumlarında" [18] öğrenildiğini öne sürer. Ona göre, devletin ideolojik aygıtları sömürü sistemini tarafsız biçimde lanse ederken oysaki tüm bu düzen, burjuva ideolojisiyle örtülü ve gizlidir.[19] Yani ideoloji, sömürenle sömürülen arasındaki ilişkinin ve üretim biçimlerinin egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda tasarlanmasıdır. Kapitalist düzen, daima burjuva sınıfının lehine kurulmuştur.

Althusser'in bu yaklaşımına dair somut örnek cihetinde ülkemizde futbolun ortaya çıkışı ve gelişim seyrinde başat unsur olan Galatasaray ve Fenerbahçe Spor Kulüpleri'nin kuruluş amaçları ve ilk dönemki faaliyet sahaları zikredilebilir. Futbol 19. yüzyılda ülkemizde görülmeye başlanmış fakat ilk dönem Müslüman Türkler arasında yaygınlaşmamış ve bazı gayrimüslimlerle yabancı uyruklu kimseler tarafından oynanmıştır.[20] Galatasaray ve Fenerbahçe Kulüpleri ise kuruluş amaçları bakımından Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki kültür emperyalizmi faaliyetinin birer ürünleri olarak tasvir edilir.[21] Bu kulüpler açtıkları futbol okullarıyla bir ulusun kendi kültürel değerlerini ve ideolojisini, başka bir ulusa benimsetmek amacını gütmüş olup temelde Fransız düşüncesini, dilini, kültürünü ülkemizde yaymak ve bu bağlamda birtakım faaliyetler gerçekleştirmek üzere kurgulanmışlardır.[22] Günümüzde bu kulüpler her ne kadar yerli ve milli olarak düşünülse ve halkın tüm kesimi tarafından benimsenmiş olsa da ilk dönemki faaliyet sahaları ve ortaya çıkış serüvenleri bakımından futbolun Avrupa menşeli ideolojik zihniyetinin ürünleridir.

Frankfurt okulunun temsilcilerinden olan T. Adorno (1903-1969) da vurgu yaptığı "kültür endüstrisi" kavramıyla, tüketicilerin boş zamanlarında bile üretim sistemine dahil olmak durumunda kaldığını belirtir.[23] Futbolun bir serbest zaman faaliyeti olduğu göz önüne alınırsa, onun kitle kültürünün oluşumunu ve zihinlerde egemen olan ideolojinin yeniden üretilebilmesini sağlayan bir tahakküm mekanizması olduğu çıkarsanabilir. Zaten tüm yaşamı tahakküm altına

zikreder. Bk. Louis Althusser, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, çev. Yusuf Alp - Mahmut Özışık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 34.

16 Althusser, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, 34.

17 Althusser, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, 43.

18 Althusser, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, 45.

19 Althusser, *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*, 45.

20 Bilge Donuk - Fatih Ş. Şenduran, *Futbolun Anatomisi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017), 20.

21 Dever, *Sporun Sosyolojisi*, 77.

22 Dever, *Sporun Sosyolojisi*, 77.

23 Theodor W. Adorno vd., *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 53.

alınmış olan modern insan,[24] boş zamanında da sporu domine eden kitle kültürünün tüketicisi olarak sermayeye fayda sağlar. Bu yaklaşımlardan hareketle, futbol bir spor aktivitesi olmanın ötesinde, toplumu pek çok açıdan etkileyen ve ona yön veren dinamiklere sahip, kapitalist düzene hizmet eden ideolojik bir mekanizmadır. Marksist ideolojik temellere dayanan bu değerlendirme, aynı zamanda Marx'ın (1818-1883) ve çatışmacı yaklaşımın dine biçtiği rolle benzeşir.[25]

Futbolun dini unsurlarla ilişkili olduğunu gösteren bir başka argüman ise her ikisinin de içerisinde simgelerin, temsillerin ve yorumların çokça yer almasıdır. Simgeler, hayatın her alanında karşılaştığımız, insanların bizzat kendi üretimi olan, dünyayı anlamlandırma ve ona uyum sağlama çabasının neticesinde tezahür eden unsurlardır.[26] Simgelere en sık rastlanan yer ise hiç şüphesiz dinlerdir.[27] Dinlerin kendi içerisinde belli bir anlam ifade eden düzenli, tutarlı ve "sembollerle örülü" bir sistem olarak tasavvur edildiği söylenebilir.[28] İnananlar için simgeler, dini temsil etmeleri noktasında anlamlarla dolu, heyecanın, coşkunun ya da bağlılığın birer göstergeleridir.[29] Sembollerin birer obje ya da eylem olarak iki farklı kategoride değerlendirildiği ve bu açıdan İslam dinini temsil eden hilal ile Hıristiyanlık inancını temsil eden haçın obje sembol; namaz kılmanın veya istavroz çıkarmanın ise eylem sembol olarak tasnif edildiği ifade edilmelidir.[30] İslam'ın ilk dönemlerinde yapılan hicret, Hıristiyanlar için İsa'nın doğuşu ve çarmıha gerilişi, Yahudiler için Mısır'dan çıkış sıradan birer tarihi olay değil, yeni bir takvimin başlangıcı kabul edilecek düzeyde, son derece önemli sembolik olaylardır.[31] Futbolun seküler kutsal bir form olarak işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlardan hareketle, makro teoriler bağlamında yapılan analizlerinin yanı sıra mikro teoriler zaviyesinden de sembolik etkileşimcilik ve sosyal aksiyon temelinde dini unsurlarla ilişkili, fonksiyonel saiklere sahip olduğu ifade edilmelidir.

Sembolik etkileşimcilik ve sosyal aksiyon teorisi açısından din, kurumsal bir yapı olarak bireylerin ve grupların eylemlerini belirleyici baskın bir pozisyondan ziyade, manevi duygulara hitap eden ve kolektif bir eylem biçimi sunan, bireylerin kutsala ilişkin algılarını ve

---

24 Max Horkheimer- Theodor W. Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği Felsefi Fragmanlar Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadağan* (İstanbul: Kabal Yayıncılık, 2014), 381.

25 Marx'ın tanımlamasına göre din: "Ezilen insanın içli ezgisini, kalpsiz bir dünyanın sıcaklığını, tinin dıştalandığı toplumsal koşulların tinini, halkın afyonunu" oluşturur. Bu yaklaşıma göre din bir yanılsama ve gerçekliği örterek insanların kendi hakiki çıkarlarını anlamalarını engellemeye yarayan aldatıcı, kitleleri uyuşturucu, ideolojik bir mekanizma olarak tasavvur edilir. Bir başka değerlendirmeye göre ise Marx'ın yaklaşımında din, acımasız bir dünyanın yaşanabilir olmasını sağlayan bir ilaç veya panzehir gibi düşünülebilir. Bk. Karl Marx, *Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirisi*, 2.baskı, çev. Kenan Somer (Sol Yayınları, 2009), 192.

26 Ernst Cassier, *İnsan Üstüne Bir Deneme Çev. Necla Arat* (İstanbul: Say Yayınları, 2005), 35.

27 Hayreddin Kızıl, "İşlevleri Açısından Dini Sembol", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Ekim 2018), 31.

28 Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 278.

29 Kızıl, "İşlevleri Açısından Dini Sembol", 31.

30 Vejdi Bilgin, *İbadet: şekilsel, sembolik ve toplumsal* (İstanbul: Emin Yayınları, 2011), 138.

31 Hayreddin Kızıl, "Dini Sembolizm Üzerine", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/20 (Ağustos 2018), 334.

yorumlamalarını eyleme döktüğü inanç kodlarının sistemleşmiş hâli olarak tasavvur edilir.[32] Futbol ile benzerlik gösteren en çarpıcı noktası ise sembollere yüklenen anlamlar ile çocukluktan itibaren birey tarafından keşif yoluyla kazanılan refleksif yorumların kaynağı oluşudur. Çocukluk döneminden itibaren taklit yoluyla uygulanan dini pratikler, belli bir yaştan sonra soyut düşünme yetisiyle yeniden yorumlanarak bireylerin anlam dünyasını şekillendiren birtakım sorgulamalar ve yaklaşımlarla gelişim gösterir.[33] Benzer durum futbol için de geçerlidir ki özellikle aile, mahalle, okul gibi çevrelerde bireylere henüz çocukluk döneminde tuttuğu takımla duygusal bağlar geliştirmesi ve taraftarlık bilinci aşılanır.

Günümüzde futbolun dikkat çeken bir başka durumu, özellikle medyanın etkisiyle zaman içerisinde onun küresel bir gösteri hâline dönüşümüdür. Dünya çapında yayınlanan maç özetleri, şaibeli pozisyonların tekrar tekrar tartışıldığı televizyon programları, son dönemde ortaya çıkan saha içerisindeki video hakem uygulaması (VAR) ile maç içerisinde alınan kritik kararlar, taraftarlara adeta bir illüzyon yaşatan, Baudrillard'ın (1929-2007) deyimiyle bir simülasyon[34] vakası olarak da düşünülebilir. Bu süreç, dijital platformlar ve konsol oyunları aracılığıyla daha da belirginleşmiştir. Otuz yılı aşkın geçmişi ile konsol oyunlarının vazgeçilmezi olan dijital oyunlar[35] gerçek para ödemeleri ile kurulan sanal futbol kulüplerinde farklı dönemden futbolcuların bir arada oynamasına imkân tanıyarak zamanı ve mekânı aşmış bir hipergerçeklik örneği sunar.[36] Baudrillard'ın filmler üzerinden tarihin yeniden inşa edildiği ve bu süreçteki nesnelerin ne canlı ne de ölü olduğuna yönelik vurgusu, futbol efsanelerinin dijital oyunlar vasıtasıyla zamanını ve dönemini aşmış biçimdeki varlığıyla benzeşmektedir.[37]

---

32 Ahmet Özalp, "Anlamın Görüntüsü: Sosyal Bağlamda Sembolik Etkileşimci Yaklaşım ve Din", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 23/91 (25 Temmuz 2024), 1011.

33 Özalp, "Anlamın Görüntüsü", 1011.

34 J. Baudrillard'ın simülasyon kavramını "Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi" şeklinde tanımlar. Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. Oğuz Adanır.* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003), 1.

35 Play Station konsol oyunları içerisinde futbol oyunu FIFA ve PES (Pro Evolution Soccer- eFootball) EA Sport ve Konami Digital Entertainment şirketi tarafından yönetilen ve çıkış tarihleri 1993-95 olan, yani 30 yıllık geçmişe sahip oyunlardır.

36 Konsol oyunlarında bir arada oynaması mümkün olmayan mesela tarihteki meşhur futbolcu Pele ile henüz çok genç bir yıldız olan Arda Güler aynı takımda forma giyebilmekte ve dünyanın başka bir yerindeki kullanıcının kurduğu, gerçeklikle alakası olmayan, aynı döneme ait olmayan oyuncuların yer aldığı bir takımla karşılaşabilmektedir. Bu olay, futbolun dijital platformlar vasıtasıyla simüle edilerek sanal bir oyuna yansımasından ziyade gerçekliğin mümkün olmayan bir durum üzerinden inşa edildiği bir simülakr, hipergerçeklik durumunun tezahürüdür.

37 Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. Oğuz Adanır.*, 71,72.

1.2. Futbolun Seküler Kutsal Boyutu: Mesiyanik Figürler, Ritüeller ve Semboller

Futbol, skor tahminleri ile kehanetlerin, maç içerisindeki oyuncu performansları ile büyücülüğün ve kişilik kültünün ön plana çıktığı seküler kutsal bir formdur. Batı Afrika ülkesi olan Liberya doksanlı yıllarda iç savaşla mücadele ederken dönemin meşhur futbolcusu George Weah, ülkesine destek vermek adına uluslararası bağlantılarını kullanarak dostluk maçları düzenlemiş ve maç gelirlerini ülkesine bağışlamıştır.[38] Gösterdiği bu onurlu davranış, Weah'ı yardımseverliğiyle öne çıkan biri olarak ülkesinde popüler hale getirmiş ve özellikle gençler arasında bazıları onu Hz. İsa ile mukayese etmiştir.[39] Weah'a atfedilen söz konusu bu karizmatik otorite ve neredeyse "mesiyanik güç"[40] onun 2018'de devlet başkanlığına seçilmesini sağlamıştır. Futbolun sağladığı imkanları politik alanda da değerlendiren Weah, aynı zamanda onun sosyal ve politik konular için araçsal bir role sahip olduğunu ve sportif faaliyetin sınırlarının ötesine uzandığını gözler önüne sermektedir.

Futbolun sportif bir oyun oluşunun ötesine uzanan ve seküler kutsal forma dönüştüğünü gösteren bir başka örnek, Latin Amerika'da kişi kültünün en önemli temsili olan Arjantinli futbolcu Diego Armando Maradona'dır. 1998 yılında onun adına, hayranları tarafından Arjantin'in Rosario şehrinde kurulan "Iglesia Maradoniana" veya Maradona Kilisesi, seküler kutsal formun en çarpıcı göstergesidir.[41] Detaylandırmak gerekirse kilise sembolik olarak "D10S" ifadesini kullanır ve bu ifade İspanyolca tanrı anlamına gelen "dios" ifadesinden türetilmiştir.[42] İçerisindeki "i" ve "o" harfleri yerine kullanılan "10" sayısı ise Maradona'nın forma numarasına atfedilir. Maradona'yı tanrı kabul eden taraftarların kurduğu bu kilise, ritüel olarak yılda iki kez, Maradona'nın doğum gününde (30 Ekim, Maradona Noel'i) ve Maradona'nın 1986 dünya kupası çeyrek finalinde İngiltere'ye karşı eliyle attığı yüzyılın golü seçilen ve "tanrının eli" (hand of god) şeklinde sloganlaşan maçın oynandığı günde (22 Haziran, Maradona Paskalyası) toplanır.[43] Dünyanın her yerinden yüzbinlerce Maradona hayranını bir araya getiren bu kilise, inancını ve amacını, "bizim dinimiz futboldur ve her din gibi onun da bir tanrısı olmalıdır, amacımız tanrımızın futbol oynadığı tutkuyu ve büyüyü canlı tutmak, herkesin gözleri önünde sahada gerçekleştirdiği mucizeleri ve biz taraftarlarda her geçen gün uyanan duyguyu unutmamaktır"[44]

38 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 206.
39 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 206.
40 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 206.
41 Dever, *Sporun Sosyolojisi*, 101.
42 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 211.
43 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 211.
44 "Iglesia Maradoniana", *Iglesia Maradoniana* (Erişim 16 Aralık 2025).

şeklinde tanımlar. Yahudilikteki on emire benzeyen, futbolu her şeyden çok sevin, Diego'nun mucizelerini evrene yayın ve Diego'yu göbek adı olarak alın ve oğlunuza verin[45] şeklindeki ilkeleriyle seküler kutsal bir form olduğunu adeta tasdiklemektedir. Elbette bu durum bir parodi olarak da yorumlanabilir ancak dini unsurların futbolla özdeşleşen yanını gösterme noktasında kritik düzeyde bir temsil teşkil eder.

Futbol açısından simgeler, Maradona örneğinde de görüldüğü üzere (forma numarası, eliyle attığı gol ve isminin çocuklara verilmesi gibi tavsiyeler) önem arz eder. Sembolik ifadeler özellikle kulüplerin armalarında yer alan figürlerde, oyuncuların forma numaralarında, saç stillerinde, gol sonrası sevinçlerinde ya da taraftarların tribünde takımlarına destek için yaptıkları tezahüratta kendine çokça yer bulur. Futbol kulüplerinin amblemindeki semboller belli başlı temsiller için kullanılır. Takımların kurulduğu şehirlerle ya da oyun tarzlarıyla ilişkilendirilen bu figürler, aslında onların kuruluş hikayeleri ve ideolojileriyle alakalı birer temsillerdir. Örnek olarak ülkemizden Fenerbahçe Spor Kulübü'nün ve İngiltere'nin Premier liginden Arsenal Futbol Kulübü'nün armalarını ele aldığımızda, onlara yüklenen anlamın tarihsel, milli ve kültürel köklere dayandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Fenerbahçe Kulübü'nün resmî/kurumsal sitesinde yer alan takımın amblemine[46] dair açıklamalarda, rozetteki beyaz çerçevenin temizlik ve açık yürekliliği, kırmızı tonun sevgi ve bağlılığın ifadesi olup Türk bayrağını sembolize ettiği, ortadaki sarı şeridin Fenerbahçe'ye duyulan gıpta ve kıskançlığı, lacivertin ise soyluluğu, iki renk arasından yükselen palamut dalının Fenerbahçeli olmanın kudret ve kuvveti, yeşil rengin ise başarıyı temsil ettiği dile getirilir.[47] Arsenal Kulübü'nün armasında ise bir adet savaş topu yer alır.[48] Takımın resmî sitesinde yapılan açıklamaya göre, savaş topu simgesi kulübün kuruluşunda rol oynayan İngiltere'nin Greenwich ilçesinin banliyölerinden Woolwich semtindeki Royal Arsenal adlı kraliyet cephaneliğinden gelmekte olup figür buradaki silah ve mühimmat fabrikasında çalışan bir grup işçiyle alakalıdır.[49] Top figürünün tarihsel süreç içerisinde batıya ve doğuya doğru yön değiştirmesi ve uzun yıllar batıya baktıktan sonra 2011/12 sezonu için yeniden yüzünü doğuya dönmesi hakkında ise herhangi bir açıklamaya rastlanamamıştır. Armanın sağındaki 15 meşe yaprağının yerel kurucuları simgelediği, armanın altında silahlanma ve savaşla ilgili ilk kaydedilen sloganlardan

45 "Iglesia Maradoniana".
46 Fenerbahçe Spor Kulübü'nün resmî internet sitesinden alınan Fenerbahçe armasının görseli ve ek açıklamalar için bk. Ek-A, Şekil 2.
47 "Fenerbahçe Kurumsal Kimlik", *Fenerbahçe Spor Kulübü Resmi İnternet Sitesi* (06 Aralık 2025).
48 "History The Arsenal Crest", *Arsenal* (26 Mayıs 2017).
49 "History 'Royal Arsenal' formed in Woolwich", *Arsenal* (2025).

biri olan "forward" (ileri) ifadesinin yer aldığı, iki alt kenarda yazan 1886 ve 2011 yıllarının ise yıl dönümü tarihleri olduğu ise resmî internet sitesinde beyan edilmektedir.[50]

Futbol kulüplerinin armalarındaki figürlerin yanı sıra forma renklerinin temsil gücü de son derece etkilidir. Rekabetin yoğun olduğu rakip takıma ait renkler taraftarlar için irite edici ve damgalayıcı bir anlam taşır. Örneğin Galatasaray'ın sarı-kırmızı renklerine Fenerbahçe'nin stadyumunun bulunduğu Kadıköy'de rastlamak nadir bir durum olmakla beraber potansiyel risk barındırır. Zira fanatik bir Fenerbahçe taraftarının ya da taraftar grubunun takımının kötü geçirdiği bir maçın ya da olumsuz bir spor haberinin öfkesini, üzerinde Galatasaray'ı temsil eden renklerin bulunduğu kıyafetli birinden çıkarması işten bile değildir.[51] Bilhassa maç günlerinde ortalıkta rakip takımı temsil eden renklerin bulunduğu bir kıyafetle dolaşmak, modern çağa özgü üretilmiş, potansiyel bir risk olarak değerlendirilebilir. Bu durum yalnızca derbiler için değil, uluslararası karşılaşmalarda deplasmana gelen taraftarlar için de geçerlidir. Nitekim 2000'de Galatasaray'ın UEFA Kupası maçı öncesinde Leeds United taraftarlarıyla çıkan kavga sonucu İstanbul'da iki İngiliz vatandaşının öldürülmesi[52] ve 2015'te Fenerbahçe'nin Çaykur Rizespor maçı sonrası takım otobüsünün Trabzon'da kurşunlanması hadisesi[53] bu tehlikenin somut örneklerindendir.

Rekabetin nefrete ve şiddete dönüşerek uzun yıllar sürecek kin ve öfke fitilinin ateşlendiği müsabakalar, futbolun bir gerçeği olarak karşımızda duruyorken bu noktada sorgulanması ve analiz edilmesi gereken husus, elbette söz konusu bu öfkenin ve kinin kaynağında yatan neden ya da nedenlerdir. Bu mesele ile ilgili olarak zikredilebilecek argümanların başında ise hiç şüphesiz futbolun modern dönemde sportif bir faaliyet ve günlük hayatın içerisindeki eğlence maksatlı bir etkinlik oluşundan ziyade sosyal, kültürel, ekonomik, dini ve siyasi dinamiklerle ilgili çok katmanlı bir yapıya dönüşümü yer alır. Futbol takımları, taraftarlarını küçük yaşta kendi renklerine bağlayarak çocukluktan bu yana takımın tarihi, efsaneleşmiş oyuncuları, renkleri, arması ve takıma has diğer bazı sembollerle taraftar arasında güçlü bir duygusal bağ oluşturmanın ve aidiyet bilinci kazandırmanın çabasındadır. Bu durum, bireyin tuttuğu takımla rakip takım ve taraftarlar arasında biz ve öteki ayrımını geliştirerek derbi karşılaşmalarında ya da uluslararası mücadelelerde milliyetçi

50 "History The Arsenal Crest" (26 Mayıs 2017).

51 Futbolda yaşanan şiddet olaylarının son örneği 12 Mayıs 2013 Pazar günü İstanbul'da Fenerbahçe ile Galatasaray arasındaki karşılaşmada yaşanmış, Fenerbahçe'nin 2–1 üstünlüğü ile biten maçın ardından kulübün taraftarı Burak Yıldırım maç çıkışında bıçaklanarak öldürülmüştür. Selma Ulus, "Bir Derbi Cinayetinin Ardından: Futbolda Şiddetin Türk Basınında Temsili Üzerine.", *Global Media Journal: Turkish Edition* 4/7 (2013), 187.

52 Ulus, "Bir Derbi Cinayetinin Ardından: Futbolda Şiddetin Türk Basınında Temsili Üzerine.", 194.

53 "4 Nisan 2015'te O Tetiği Kim Çekti? Katliamın Talimatını Kim /Kimler Verdi?", *Fenerbahçe Spor Kulübü Resmi İnternet Sitesi* (04 Nisan 2024).

duyguların ve etnik ayrımların gözetilmesine yol açar.[54] Neticede futbol bir eğlence etkinliği gibi görünürken arka planda, bazı iç hesaplaşmaların yeniden gündeme geldiği, unutulmuş ve bastırılmış duyguların tekrar hatırlandığı, öfkenin dışa vurumunun gerçekleştiği bir eylem sahasıdır.

Yunanistan milli takımı ile Türkiye milli takımının karşılaştığı mücadeleyi düşünelim. Bu iki milli takımın amblemlerinde yer alan sembolik olarak haç ve hilalin yan yana, karşı karşıya gelmesi bile tarihsel ve toplumsal açıdan neler düşündürür. Öteden beri taşıdığı tarihsel ve milli duygularla savaş yıllarının zihinlerde yeniden canlanması her iki millet için de geçerli, olağan bir durumdur. Benzer bir vaka İskoçya kulüplerinden Glasgow Rangers ve Celtics takımları için geçerlidir.[55] İki takım arasındaki mezhep farklılığı[56] kimi zaman sahayı bir çatışma alanına dönüştürürken kimi zaman da taraftarların tribünde bandolar eşliğinde dini müziklerle rakip takıma gönderme yapmasına neden olur.[57] Bu ve bunun gibi pek çok örnek, futbolun içerisinde sembolik ifadelerin yer aldığını ve belirli mesajları barındırdığını gösteren argümanlardır. Sembolik ifadelerin kullanım amacının özellikle şiddet ve benzeri olayların yaşanmasında etkili olduğu da ifade edilmelidir. Elbette bu süreçte medyanın ve kapitalist endüstrinin etkisi de göz ardı edilemez. Nitekim medya rekabeti dramatize ederek geçmişten bugüne gelen ideolojik çatışmaların, milli ve manevi hesaplaşmaların yeni adresi olarak futbolu öne çıkarır. Taraftarlar açısından karşılaşmalar bu duygularla bezenmiş anlamlar ifade ederken yayıncı kuruluşlar açısından her alanda olduğu gibi sporda ve futbolda da ekonomik çıkarlar ve kâr yarışı ön plandadır. Hasılı futbol, popüler kültürün beslediği, sermaye birikimine hizmet eden, kâr odaklı bir aktivite olarak kapitalist sistemde başat bir rol üstlenir ve bu çerçevede toplumlar için çağdaş dindışı/seküler kutsal olarak modern dönemde dinin bıraktığı boşluğu dolduran, bireysel ve grupsal düzeyde ortak eylemlerin yürütüldüğü, dayanışmanın ve aynı zamanda ayrışmanın, ötekileştirmenin gerçekleştiği çift yönlü bir amaca hizmet eder.

Avrupa Sekülerleşmesi ve Modern Futbolun İlişkisi

Günümüzde futbolun seküler bir kutsal olarak geleneksel dönemde dinin gördüğü işlevlere benzer fonksiyonlar üstlendiği iddiası, onun Avrupa menşeli ve merkezli olması hasebiyle, Avrupa sekülerleşmesi ve futbol arasında bir ilişki olup olmadığını ya da nasıl bir ilişki olduğu sorunsalını akla getirir. Klasik sekülerleşme paradigması, yürütülen bazı saha çalışmalarından elde edilen bulgularla Avrupa'da kurumsal dinin geleneksel döneme kıyasla

54 Dever, *Sporun Sosyolojisi*, 170.
55 Dever, *Sporun Sosyolojisi*, 170; Öğüt, "Kutsala Yönelişin Seküler Tezahürü Olarak Futbol", 313.
56 Glasgow Rangers taraftarı Protestan iken Celtics taraftarı Katolik mezhebine bağlıdır.
57 Dever, Sporun Sosyolojisi, 170,171.

prestijini kaybettiğini ve kiliseye katılımın ciddi oranda düştüğünü öne sürer.[58] Modern anlamda İngiltere'de doğan futbol ise hâlâ Avrupa merkezli hegemonik yapısını korumaya devam eder. Bu durum, modern toplumda kurumsal dinin etkisinin azalmasıyla futbola yüklenen anlamın bireylerin manevi boşluğunu doldurduğu yönündeki hipotezi doğurur. Neticede Avrupa toplumu kiliseden uzaklaşırken stadyumlara yönelmiş ve futbol zaman içerisinde en pahalı kadroların kurulduğu, en çok takip edilen elit liglere sahip küresel bir fenomen hâline gelmiştir. Günümüzde futbola Avrupa'da ciddi bir önem atfedilir ve yoğun ilgi gösterilirken klasik sekülerleşme teorisinin temellendiği üzere, Avrupa'da kiliseye katılımın ve dine duyulan ilginin azaldığı kabul edilir. Bu ikisi arasında nasıl bir ilişki olduğu ise futbolun seküler kutsal bir form hâlini alarak günümüzde dine benzer bir işlevi yerine getirdiği argümanını doğurur. Bu bölümde futbolun ortaya çıkış serüveninden arka plandaki Batı zihniyetinin yansımalarına ve Avrupa'daki konumundan sekülerleşme yaklaşımlarıyla kesişim noktalarına temas edilmektedir.

2.1. Modern Futbolun Ortaya Çıkışı ve Batı Zihniyetinin İz Düşümleri

Futbolun ortaya çıkış serüveni, modern bir oyun hâlini alışı ve günümüzdeki popülaritesi onun zihinsel arka planından, modern bireyin yaşam tarzı ve dünya görüşüyle örtüşen niteliğinden bağımsız düşünülemez. Sekülerleşme tartışmaları nasıl ki modernleşme ve rasyonelleşme ile dünyanın büyüsünün bozulduğu (*disenchantment*), dünyanın kutsallıktan arındığı (*de-sacralization*) bir süreç olarak tanımlanıyor ve açıklanıyorsa[59] futbol da modern bir oyun hüviyetini rasyonelleşme sürecinden mülhem, kurallı ve sistemli bir oyun hâlini alarak kazanmıştır. Avrupa'daki kökleri her ne kadar Orta Çağa, 12. Yüzyıla dayandırılıyor olsa da[60] futbolun günümüze benzer biçimde oynanışı, İngiltere'de 19. Yüzyılda başlamıştır.[61] Profesyonel düzeyde 1888 yılında bir araya gelen 12 futbol kulübünün öncülüğünde kurulan İngiltere futbol ligi ve akabinde 1904 yılında Paris'te kurulan FIFA *(Fédération Internationale de Football Association)* "Uluslararası Birlik Futbolu Federasyonu" futbolun küresel düzeyde karşılaşmalara hazır, resmî ve kurallı bir organizasyon haline gelmesini sağlamıştır.[62] Geleneksel dönemde herhangi bir kurala bağlı olmayan ve serbest bir yapı arz eden futbol, modern dönemle birlikte, kuralları belli, evrensel bir form kazanmıştır.

---

58 Mehmet Özay, *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları* (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020), 168-169.

59 Larry Shiner, "The Concept of Secularization in Empirical Research", *Journal for the Scientific Study of Religion* 6/2 (1967), 207-220.

60 12. Yüzyılda Fransa'dan "la Soule" adıyla İngiltere'ye geçtiği düşünülen futbolun, rastgele ve karmaşık biçimde oynandığı, herhangi bir kurala bağlı olmaksızın (elle oynamanın serbest olduğu) tamamen eğlence amaçlı fakat kanlı ve şiddette dayalı, ilkel bir yapıya sahip olduğu aktarılır Akseki - Marina, "Futbolun McDonaldlaşması", 59.

61 Akseki- Marina, "Futbolun McDonaldlaşması", 59.

62 Akseki- Marina, "Futbolun McDonaldlaşması", 59.

Modern anlamda Avrupa merkezli ve menşeli olarak futbolun ortaya çıkışı ve popülerlik kazanması, söz konusu dönemde özellikle göçmenler ve işçi sınıfı vasıtasıyla gerçekleşmiş, küresel bir oyun olarak dünyaya yayılma politikası ise onun aynı zamanda misyonerliği ve kolonyalizmi kolaylaştıran fonksiyonuyla ilişkilendirilmiştir.[63] İngiltere'nin sömürüsünde olan pek çok ülkede misyonerlerin, İngiliz yönetiminin istediği türde okul açma faaliyetleri için yerli öğrenci toplamanın yolunu futbolun cazibesinden faydalanarak gerçekleştirdikleri bilinir.[64] Özünde masum ve evrensel bir spor dalı gibi görünen futbolun ortaya çıktığı dönemden bu yana Avrupa merkezli gelişimi ve teşekkülü, onun aynı zamanda sömürüye hizmet eden bir yönü olduğuna işaret eder. Futbol, içerisinde barındırdığı kurallarla işçi sınıfının ya da Afrika gibi gelişmemiş toplumların disiplin, sıkı çalışma ve ahlaki değer kazanımını sağlayan bir mekanizma olarak tasvir edilir.[65] İşçi sınıfının kitle toplumuna katılımında önemli bir payı olduğu varsayılan futbolun, modern sanayi toplumlarının örgütlenmesiyle iş bölümü, ekip çalışması, rekabet, performans, statü belirsizliği ve her bireyin yedek oyuncularla yerinin doldurulabilir oluşu gibi özellikleri açısından gösterdiği benzerlikler, onun yapısal olarak modern bakış açısına uygun bir aktivite olduğunu gözler önüne sermektedir.[66]

Futbolun modern zihniyetin bir ürünü oluşuyla ilgili dikkat çeken bir başka argüman ise onun kapitalist sermayeye hizmet eden bir meta üretim mekanizması oluşudur. Modern dönemde bireyler yalnızca iş alanlarında ve üretim faaliyetlerinde değil, tüketim sürecinde de yani boş zamanlarında ve sosyal aktivitelerinde de kapitalizmin hegemonik yapısına hizmet ederler. Futbol, içerisinde bulunan transfer ve prim ödemeleri, yayın gelirleri, maç bileti satışları ve bahis oyunları ile yasal ve yasal olmayan türde astronomik rakamlarda para alışverişinin sağlandığı iktisadî bir oluşum, kapitalist zihniyetin ve sermayenin bir ürünüdür. Bu açıdan futbol, oyuncuların ve taraftarların birer meta olduğu; modernleşmenin, kapitalizmin, rasyonelleşmenin ve endüstri sonrası dönemde hizmet sektörüne yüklenen misyonun bir parçası olarak konumlanır.[67]

Modern futbol, içerisindeki her türlü kural ve kural koyucularıyla hem Batı zihniyetinin ideolojisinin bir yansımasıdır hem de ironik biçimde Batı'nın kendi dışındaki milletleri sömürgeleştirdiğini belgeleyen bir sosyal gerçeklik sahasıdır. Günümüzde bu durumun en güzel örneğini Fransa milli takımının kadrosu sunar. 2022 Katar dünya kupası turnuvasını ikinci olarak tamamlayan Fransa'nın oyuncuları arasında Fransa kökenli sadece iki futbolcu (A. Rabiot ve B.

63 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 204.
64 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 204.
65 Ludwig, "Football, Culture and Religion", 204.
66 Ahmet Talimciler, "Endüstriyelleşen Sporun/Futbolun Geleceği", *Sosyoloji Dergisi* Armağan Sayısı (2016), 169.
67 Talimciler, "Endüstriyelleşen Sporun/Futbolun Geleceği", 170.

Pavard) bulunurken, 13 Afrika kökenli, 3 İspanyol, 1 İtalyan, 1 Filipinli ve sömürge adalarından gelen 3 futbolcu yer almıştır.[68] Bu durum yalnızca Fransa için geçerli değildir. Avrupa'nın pek çok ülkesi benzer biçimde dünyanın farklı yerlerinden gelen göçmenlerin dahil olduğu milli takım kadrolarına sahiptir. 2018'de dünya kupasını kazanan Fransa milli takımı için göçmenlerin ülkeye kupayı kazandırdığı söylenmiştir.[69] Sekülerleşmenin kültürel çeşitlilik ve göçmen trafiğiyle olan ilişkisi göz önüne alındığında, futbol aynı zamanda sekülerleşme sürecini yansıtan bir olgu olarak da tahayyül edilebilir.

2.2. Avrupa'da Futbolun Konumu ve Sekülerleşme Tartışmaları

Avrupa, modern çağın öncüsü olarak aydınlanmanın yaşandığı, sanayi devriminin gerçekleştiği, Fransız ihtilalinin tecrübe edildiği ve milliyetçi akımların ortaya çıkmasıyla ulus devletin temellerinin atıldığı kıtadır. Tüm bu köklü değişimlerin yaşandığı coğrafyada, sanayi sonrası ekonominin büyük bir bölümü kültürel faaliyetlerin üretimi ve tüketimine aktarılmış, bu sebeple turizm, boş zaman faaliyetleri ve özellikle de sportif etkinlikler son derece önem kazanmıştır.[70] Nitekim bu etkinlikler günümüzde uluslararası düzeydeki müsabakaların gerçekleştiği devasa organizasyonlara dönüşmüş ve sportif bir faaliyetten ziyade kapitalist kaygılarla katılımcıların neyi, nasıl ve ne şekilde tüketeceğinin planlı, sistematik olarak belirlendiği bir yapı[71] hâlini almıştır. Futbolun kurulduğu günden bu yana belli bir piyasaya ve endüstriye sahip olduğu söylenebilir fakat günümüzde söz konusu bu endüstri adeta devrim niteliğinde bir değişim yaşayarak kulüplerin birer şirket gibi yönetildiği; gelir gider, kâr zarar dengesi ve yatırım odaklı zihniyetle sporun dışındaki iş sektöründen gelen kimseler tarafından yönetilen, ticari amaçların ön planda tutulduğu kapitalist bir piyasa ekonomisine dönüşmüştür.

Avrupa, her anlamda futbol piyasasının kalbini temsil eder. Pek çok açıdan olduğu gibi futbolda da dünyanın başkenti, "kutsal toprağı" olarak tasvir edilir. Bugün dünyanın en pahalı ve güçlü liglerine dair sıralamalarda İngiltere Premier ligi 11 milyar euroyu aşkın bütçeyle liste başında yer alır.[72] Akabinde İspanya, İtalya, Fransa, Almanya ve Türkiye gibi ülkelerin liglerinin gelişi ise dünya futbolunu Avrupa'nın domine ettiğinin göstergesidir.[73] Futbola duyulan ilgi, küresel düzeyde yoğun olsa da Avrupa'da farklı bir boyuttadır. Avrupa, en yüksek yayın gelirine sahip ligleri, en pahalı ve prestijli kulüpleri, yıldız oyuncuları ve teknik ekibiyle, en kapsamlı

68 "Fransa'nın kadrosunda sadece 2 Fransız yer aldı", *TRTHABER* (20 Aralık 2022).
69 "Fransa'ya Dünya Kupası'nı göçmenler getirdi", *Anadolu Ajansı* (18 Temmuz 2018).
70 Talimciler, "Endüstriyelleşen Sporun/Futbolun Geleceği", 170.
71 Talimciler, "Endüstriyelleşen Sporun/Futbolun Geleceği", 170.
72 "Dünyanın En Değerli Takımları", *transfermarkt* (25 Kasım 2024); "Dünyanın en güçlü ligleri açıklandı", *TRTSPOR* (21 Kasım 2024).
73 "Öne çıkan ilk 10 lig", *transfermarkt* (25 Kasım 2024).

stadyumlara ev sahipliği yapan bölge olarak futbolun nabzının attığı yerdir.[74] Avrupa ve özelde İngiltere'nin modern futbolun ortaya çıkıp yaygınlaşmasında üstlendiği öncü rol, Batı'da gelişen sekülerleşme tartışmalarıyla mukayese edildiğinde Avrupa'da dine bağlılığın, kiliseye katılımın ve dine duyulan ilginin azaldığı süreçte modern futbolun yükselişe geçtiği ve öneminin arttığı sonucunu verir. Bu açıdan sekülerleşme ve modern futbol arasındaki ilişki, birbirini destekleyen ve tamamlayıcı bir rol üstlenen, geleneksel dindarlıkla zıt konumlanan bir yapı arz eder.

Sekülerleşme özellikle klasik paradigma ekseninden Batı'da (Avrupa) dinin gerilemesini modernleşmeyle ilintili olarak gelişen, farklı sosyal değişimlerin neticesinde ortaya çıkmış, istenmeyen bir sonuç olarak temellendirilir.[75] Bu noktada Batı'da din ifadesinden kast edilenin Hıristiyanlık olduğu da zikredilmelidir.[76] Endüstri öncesi dönemde Avrupalıların dinine bağlı, kilise otoritesine saygılı, küfürden kaçınan, vaftiz için bebeklerini kiliseye getiren, düğünlerde ve cenazelerde yine kiliseye gelen, İncil'in sosyal kontrol aracı olarak otoritesini kabul eden kimseler olduğu tasvir edilir ve bu dönemde rahiplerin, inancın zayıflığıyla alakalı şikayetlerinin bugünkü gibi Hıristiyanlıktan kopuşla değil fakat Hıristiyanlık öncesi batıl inançlarda ısrarcı olmakla bağlantılı olduğu düşünülürdü.[77] Ancak endüstrileşme süreciyle birlikte, kolektivite yerini bireyselliğe bırakmış ve dinin otoritesi zayıflamış, seküler dünya görüşü hakimiyet kazanmış, kilise üyeliği, kiliseye katılım ve dini törenlere iştirakte ciddi oranda düşüş yaşanmıştır.[78] Klasik sekülerleşme paradigmasının savunucularına göre endüstriyel her toplumda dini göstergelerde azalma yaşanır ve bu süreç geri dönüşü mümkün olmayan biçimde seyreder.[79] Sekülerleşmenin endüstrileşmeyle paralel, el ele ilerlediği iddiasına karşı, özellikle Amerika gibi modernitenin ve sanayileşmenin en yoğun olduğu ülkelerde dindarlık oranında herhangi bir azalma yaşanmadığı, bu durumun Avrupa'ya özgü olabileceği fakat genellenemeyeceği veya Avrupa'da geçmişte de abartıldığı gibi yoğun bir dindarlığın olmadığı şeklinde, klasik paradigmanın aksini savunan yaklaşımlar da geliştirilmiştir.[80] Her açıdan Avrupa ölçeğinde dine duyulan ilginin azaldığı ve kiliseye katılımın ciddi oranda düşüş yaşadığı söylenebilir. Nitekim son dönemde yapılan pek çok saha araştırmasının bulguları bu yöndedir.[81] Futbolun özellikle son dönemde artan popüleritesi ise maç bileti ve transfer piyasasındaki yükselişe odaklanıldığında rahatlıkla anlaşılabilir.

74 "Latest Men's World Ranking", *FIFA World Cup 26™* (19 Kasım 2025).
75 Steve Bruce, *Secularization and Its Consequences*, ed. Phil Zuckerman- John R. Shook (Oxford University Press, 2017), 1/1.
76 Özay, *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları*, 23.
77 Bruce, *Secularization and Its Consequences*, 1/1.
78 Bruce, *Secularization and Its Consequences*, 1/2.
79 Bruce, *Secularization and Its Consequences*, 1/2.
80 Rodney Stark, "Secularization, R.I.P.", *Sociology of Religion* 60/3 (1999), 249.
81 Ali Köse, *Dinin Geleceği* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2025), 26,27.

2.3. Modern Futbolun Avrupa Sekülerleşmesiyle Kesişimi

Avrupa'da futbolun önem kazanması ile sekülerleşme süreci arasında birtakım benzerlikler söz konusudur. Bu benzerlikler yapısal ve süreçsel olarak karşılaştırmalı bir analizi gerekli kılar. İlk olarak sekülerleşme meselesi irdelenirse, sekülerleşmenin Avrupa'da doğrusal ve öngörülebilir çizgide seyreden bir süreç şeklinde yaşanmadığı; Avrupa içinde ve dışında yapısal ve bölgesel olarak farklı tezahür eden, karmaşık, koşullu ve çok katmanlı bir değişimin yansıması olduğu kabul edilir.[82] Bu açıdan sekülerleşme, her toplumun tarihsel, kültürel ve politik bağlamına göre farklı biçimlerde seyreden ve evrensellik özelliği taşımayan bir süreç olarak resmedilir.[83] Konuyla ilgili David Martin (1929-2019) genel olarak dinin ve politikanın uyumlu seyrettiği İngiltere örneği ile dini ve politik söylemlerin çatıştığı Fransa örnekleminden hareketle iki farklı geleneğe sahip olan Avrupa devletlerinde sekülerleşmenin ayrı seyrettiğini öne sürer.[84] Buradaki asıl mesele ise sekülerleşme sürecinin toplumda evrensel, eşit ve hızlı biçimde seyretmesinin ötesinde dine bağlılıkta genel ve istikrarlı bir düşüşün yaşanması ve bunun küçük ölçekte yerel büyümelerle telafi edilememesidir. Steve Bruce, son dönemde kiliseye katılımda yaşanan küçük artışların genel olarak sekülerleşme teorisini yanlışlamada yetersiz olduğunu savunur.[85]

Sekülerleşmeyle alakalı mevcut ampirik veriler, Avrupa'da ve bahusus İngiltere'de kiliseye katılımın bariz oranda azaldığını, dinin kamusal alandan bireysel alana doğru çekildiğini, dolayısıyla kurumsal dinin geçmişteki otoritesini yitirdiğini destekler.[86] Bu süreçte modernleşme ile rasyonelleşmenin, Protestan etiği ile dünyaya dönük bakış açısı ve bireyselliğin gelişmesinin, endüstrileşme ile yapısal ve kültürel anlamda yaşanan farklılaşmanın etkileri olduğu düşünülür. Özellikle 1960'lı yıllarda ciddi bir sekülerleşme dalgasının yayıldığı, bu dönemin kültürel dönüşümün önemli bir halkasını oluşturduğu ve yine bu sürecin ideolojik kaygılarla ortaya çıktığına yönelik görüşler de mevcuttur.[87] Bruce, özellikle 20. Yüzyılın son yarısında kiliseye katılım oranının yüzde 10'dan yüzde 4,5 oranına gerilediğini belirtir.[88] Günümüze geldiğimizde ise Avrupa'da sekülerleşmenin güncel boyutunun incelendiği ve Avusturya, İtalya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya gibi ülkelerin yer aldığı 2023'e ait bir araştırmada, Bruce ve diğer klasik

82 Grace Davie, "Religion, Secularity, and Secularization in Europe", *The Oxford Handbook of Religion and Europe*, ed. Grace Davie- Lucian N. Leustean (Oxford University Press, 2021), 268.
83 Özay, *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları*, 81.
84 David Martin, "Secularization: An International Debate from a British Perspective", *Society* 51/5 (Ekim 2014), 464.
85 Steve Bruce, "Secularization and Church Growth in the United Kingdom", *Journal of Religion in Europe* 6/3 (2013), 279.
86 Köse, *Dinin Geleceği*, 219-230.
87 Davie, "Religion, Secularity, and Secularization in Europe", 275; Martin, "Secularization", 466.
88 Bruce, "Secularization and Church Growth in the United Kingdom", 279.

paradigmayı savunan düşünürlerin öne sürdüğü üzere rasyonelleşme, endüstrileşme ve beraberindeki yapısal değişimlerin dindarlık düzeyiyle hâlâ negatif anlamla ilişkili olduğuna dair çıkarsamalar geçerliliğini korumaktadır.[89] Sözü edilen araştırmada öne çıkan iddia ise kültürel çeşitliliğin Avrupa dindarlığıyla en güçlü negatif korelasyona sahip olduğu ve tüm boyutlarıyla dine duyulan ilgiyi olumsuz yönde etkilediği bulgusudur.[90] Amerika'nın aksine Avrupa'da daha fazla kültürel çeşitlilik daha fazla dindarlık sonucuna ulaştırmaz; bu nedenle toplumda ne kadar fazla çeşitlilik mevcut ise o kadar az dindarlık olacağı formüle edilir.[91] Çeşitliliğin kültürel homojenliği bozduğu ve dinin aklî çıkarsamalarını zayıflattığı, bu nedenle sekülerleşmeye yol açtığına dair önermeler, ampirik bulgularla da desteklenerek Avrupa sekülerleşmesi üzerinde yoğunlaşan Bruce gibi araştırmacıların genel kanaatlerini oluşturmaktadır.[92]

Kültürel çeşitliliğin dindarlıkla ters orantılı olduğunu destekleyen bulguların futbol ile ilintili olan yanı ise futbolun kültürel farklılıklara ve çeşitliliğe kapı aralayan bir yapıya sahip oluşudur. FIFA'nın meşhur sloganıyla futbol, ulusları ve dünyayı birleştiren[93] bir organizasyondur.[94] Futbolun küreselleşmeye ve çok kültürlü ortamların oluşumuna yönelik katkısı, uluslararası arenada düzenlenen dünya kupaları veya kıtalar arası kupa karşılaşmaları ile pekişmektedir. Bu açıdan kültürel çeşitliliğin Avrupa sekülerleşmesi ile futbol arasındaki ilişkiye dair en güncel ve önemli bağlantı olduğu çıkarsanabilir. Avrupa sekülerleşmesi ile futbol arasındaki bağlantı elbette yalnızca kültürel çeşitlilik değişkeniyle sınırlı değildir. Sekülerleşmenin yapısal ve süreçsel olarak modernleşme, rasyonelleşme, endüstrileşme, kentleşme ve bireyselliğin artışıyla birbirini destekleyen türdeki ilişkisi, modern bir etkinlik olarak futbolun ortaya çıkışı ve popülerlik kazanması süreciyle paralellik arz eder.

Değerlendirme ve Sonuç

Modern futbolun Avrupa'da ortaya çıkışı ve seküler kutsal form hâlini alışı, sekülerleşme dinamikleriyle çok katmanlı bir ilişki ağına sahip olduğu hipotezini ortaya çıkarır. Bu açıdan futbol yalnızca sportif bir faaliyet değil fakat kültürel, sosyal ve ekonomik boyutları olan toplumsal bir fenomendir. Medya, futbolun küresel pazarda yer bulmasında önemli bir rol oynar. Maçların canlı olarak yayınlanması, her sezon oynanan karşılaşmaların görüntülerinin ve istatistiklerinin veri

89 M. Ali Kirman vd. (ed.), *Sekülerleşme tartışmaları* (Ankara: Kadim Yayınları, 2019), 54,55.
90 Jorge Botelho Moniz, "Secularization in Europe: Causes, Consequences, and Cultural Diversity", *Religions* 14/3 (21 Mart 2023), 1.
91 Moniz, "Secularization in Europe", 7.
92 Bruce, "Secularization and Church Growth in the United Kingdom", 274; Davie, "Religion, Secularity, and Secularization in Europe", 276; Moniz, "Secularization in Europe", 6.
93 FIFA resmî internet sitesinde 2025 dünya kupasının kampanya sloganı "Futbol Dünyayı Birleştirir" (*Football Unites the World*) ifadesidir.
94 "Campain Football Unites the World", *FIFA World Cup 26™* (19 Kasım 2025).

tabanına kaydedilmesi, futbolun kendi geleneğini ve hafıza zincirini oluşturmasını sağlar. Taraftarların derbileri ritüel hâline getirmesi, futbola kutsiyet atfedilmesinde etkili bir argümandır. Örneğin, İspanya'daki "El-Clásico"[95] veya ülkemizdeki Fenerbahçe-Galatasaray karşılaşmaları bu geleneğin en köklü sembollerindendir. Bahsi geçen bu gelenek ve hafıza zinciri futbola taraftarların irrasyonel bir anlam yüklemesinde, kutsiyet atfetmesinde ve onun modern toplumda bir din gibi işlev görmesinde etkili olur.

Futbolun modern toplumda seküler bir kutsal hâlini alışı ve bu çalışmada ele alındığı gibi inanç, ibadet ve cemaat boyutlarıyla dinin yerine getirdiği fonksiyonlara benzer işlev görmesi, onun tam anlamıyla bir din gibi metafiziğin konusuna dahil olan ve inanç boyutuyla doğrudan ilahi güce gönderme yapan bir varlık/form şeklinde değerlendirilebileceği anlamına gelmez. Maradona örneğinde görüldüğü üzere,[96] futbol tutkusu özellikle Latin Amerika'da yoğun biçimde yaşanmakta ve taraftar fanatizmi mezarlık ayrımına kadar ileri boyutlara ulaşmaktadır. Ancak bu teşebbüsler oldukça spesifik, periferi bir durumlardır. Nitekim bu tür argümanlardan hareketle, futbolun ürettiği kendine özgü anlam dünyası, karizmatik figürleri ve büyüleyici hikâyeleriyle rasyonel zeminden taştığı ve irrasyonel bir boyuta ulaştığı da inkâr edilemez bir gerçekliktir. Modern, hesaplanabilir bir oyun olarak futbolun kutsallaştırılması paradoksal gibi görünse de bu durum, modernliğin metafiziği dışlayan indirgemeci doğasının ve duyguları ifade etmedeki yetersizliğinin bir sonucu olarak kutsala duyulan ihtiyacın tezahürü şeklinde değerlendirilmelidir. Futbol bu doğrultuda büyüden arınmış dünyayı yeniden büyüleme çabasının güçlü bir yansımasıdır.

Avrupa sekülerleşmesi ile modern futbol arasındaki paralellikler, birbirini besleyen süreçlerin eşzamanlı olarak yaşanması şeklinde değerlendirilmelidir. Klasik sekülerleşme paradigması, Avrupa'da kurumsal dinin öneminin azalışını, prestij kaybını ve kiliseye katılımın düşüşünü; modernleşme, endüstrileşme, rasyonelleşme, mobilite ve kültürel çeşitlilikle açıklarken; aynı dönemde futbolun Avrupa merkezli hegemonik bir endüstri olarak ortaya çıkışı ve kültürel çeşitliliği destekleyen yapısıyla popülerlik kazanışı, dikkate değer bir paralellik durumudur. Birbirini destekleyen bu süreçlerin tesadüfi olmadığı ve dinin modern dönemdeki kamusal otoritesinin zayıflamasından doğan boşluğun futbola yüklenen misyonla bir ölçüde giderildiği söylenebilir. Futbolun seküler yapısına yüklenen irrasyonel anlamın, ona bir taraftan toplum nezdinde kutsiyet kazandırırken diğer taraftan kapitalist endüstrinin serbest zamanı da kapsayacak şekilde bireylerin tüm eylemleriyle tüketime katıldığı bir zemin oluşturması, modern toplumsal

95 Real Madrid, Barcelona futbol kulüplerinin karşılaşması.

96 Hayranları Maradona'yı bir futbol efsanesi olmanın ötesinde kutsal bir figür olarak tasavvur etmiş ve Arjantin'de doğrudan onun adına bir kilise kurmuşlardır.

düzene ve kapitalist sermayeye karşılıklı çıkar elde etme imkânı sunar. Futbolun çok boyutlu olarak Avrupa'nın deneyimlediği sekülerleşme süreciyle ilişkili olduğuna dair yapılan bu tür çıkarsamalar, birbirini eşzamanlı biçimde destekleyen ve karşılıklı olarak güçlenen, kazan/kazan ilişkisine dayalı bir durum arz etmeleri sebebiyle makul görünmektedir. Elbette bu korelasyon sahadan elde edilecek farklı bulgularla ve yapılacak yeni araştırmalarla da desteklenmelidir. Sonuç itibariyle futbol, modern dünyanın rasyonelliğini yansıtan endüstriyel bir ürün olmakla birlikte, paradoksal biçimde kendisinde tezahür eden irrasyonel boyutla büyü bozumuna uğramış toplumun yeniden büyülenme çabasına, absürt biçimde anlamını yitiren ve modernliğin demir kafesi içinde sıkışan toplumun yeniden anlam ve aidiyet arayışına karşılık gelir. Din gibi işlev görse de yapısı itibariyle doğrudan bir din değil fakat çağımızın en etkili seküler kutsal fenomenlerinden biridir.

Kaynakça

Adorno, Theodor W. vd. *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. bs., 2008.

Akseki, Yunus- Marina, Mussa. "Futbolun McDonaldlaşması". *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi* 3/1 (2023), 57-75.

Aktay, Yasin. "Formanın Rengi Sermayenin Rengine Karışırsa." *Düşünen Siyaset* 1/2 (2009), 43-52.

Althusser, Louis. *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. çev. Yusuf Alp- Mahmut Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları, 4.baskı., 2000.

Anadolu Ajansı. "Fransa'ya Dünya Kupası'nı göçmenler getirdi". 18 Temmuz 2018. Erişim 23 Aralık 2025. https://www.aa.com.tr/tr/rusya-2018/fransaya-dunya-kupasini-gocmenler-getirdi-/1206376

Arsenal. "History 'Royal Arsenal' formed in Woolwich". 2025. Erişim 06 Aralık 2025. https://www.arsenal.com/history/laying-the-foundations/-royal-arsenal-formed-in-woolwich

Arsenal. "History The Arsenal Crest". 26 Mayıs 2017. Erişim 06 Aralık 2025. https://www.arsenal.com/news/news-archive/the-arsenal-crest

Baudrillard, Jean. *Simülakrlar ve Simülasyon, Çev. Oğuz Adanır*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2. baskı., 2003.

Bilgin, Vejdi. *İbadet: şekilsel, sembolik ve toplumsal*. İstanbul: Emin Yayınları, 2. baskı., 2011.

Bruce, Steve. "Secularization and Church Growth in the United Kingdom". *Journal of Religion in Europe* 6/3 (2013), 273-296. https://doi.org/10.1163/18748929-00602005

Bruce, Steve. *Secularization and Its Consequences*. ed. Phil Zuckerman - John R. Shook. Oxford University Press, 2017. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199988457.013.4

Cassier, Ernst. *İnsan Üstüne Bir Deneme Çev. Necla Arat*. İstanbul: Say Yayınları, 2005.

Davie, Grace. "Religion, Secularity, and Secularization in Europe". *The Oxford Handbook of Religion and Europe*. ed. Grace Davie - Lucian N. Leustean. 268-284. Oxford University Press, 1. Basım, 2021. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198834267.013.14

Dever, Ayhan. *Sporun Sosyolojisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Basım, 2015.

Devrim Eserol, Nehir. "Medya Okuryazarlığı ve Spor". *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi* 7/5 (2024), 1007-1014. https://doi.org/10.5281/ZENODO.14583481

Donuk, Bilge - Şenduran, Fatih Ş. *Futbolun Anatomisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2. Basım, 2017.

Fenerbahçe Spor Kulübü Resmi İnternet Sitesi. "4 Nisan 2015'te O Tetiği Kim Çekti? Katliamın Talimatını Kim /Kimler Verdi?" 04 Nisan 2024. Erişim 26 Aralık 2025.

https://www.fenerbahce.org/haberler/kulup/2024/4/4-nisan-2015-te-o-tetigi-kim-cekti-katliamin-talimatini-kim-kimler-verdi

Fenerbahçe Spor Kulübü Resmi İnternet Sitesi. "Fenerbahçe Kurumsal Kimlik". 06 Aralık 2025. Erişim 06 Aralık 2025. https://www.fenerbahce.org/kulup/fb-kurumsal-kimlik

FIFA World Cup 26™. "Campain Football Unites the World". 19 Kasım 2025. Erişim 14 Aralık 2025. https://inside.fifa.com/campaigns/football-unites-the-world

FIFA World Cup 26™. "Latest Men's World Ranking". 19 Kasım 2025. Erişim 14 Aralık 2025. https://inside.fifa.com/fifa-world-ranking/men

Galatasaray Resmi İnternet Sitesi. "Galatasaray Tarihi". 06 Aralık 2025. Erişim 06 Aralık 2025. https://www.galatasaray.org/sl/galatasaray-tarihi-ne-zaman-ve-kim-kurdu/3

Horkheimer, Max - Adorno, Theodor W. *Aydınlanmanın Diyalektiği Felsefi Fragmanlar Çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadağan*. İstanbul: Kabal Yayıncılık, 2. Basım, 2014.

Iglesia Maradoniana. "Iglesia Maradoniana". Erişim 16 Aralık 2025. https://www.iglesiamaradoniana.com.ar/

Irak, Dağhan. "Sporun Burjuvalaşması, Kitle İletişim Çağında Burjuvazinin Dönüşümü". *Oyunun Ötesinde: Spor Sosyolojisi Çalışmaları Ed. F. Akcan, N. Bulgu*. 289-302. Nota Bene, 2015.

Kızıl, Hayreddin. "Dini Sembolizm Üzerine". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/20 (Ağustos 2018), 327-351.

Kızıl, Hayreddin. "İşlevleri Açısından Dini Sembol". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Ekim 2018), 30-41.

Kirman, M. Ali vd. (ed.). *Sekülerleşme tartışmaları*. Ankara: Kadim Yayınları, 1. baskı., 2019.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Köse, Ali. *Dinin Geleceği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2025.

Ludwig, Frieder. "Football, Culture and Religion: Varieties of Interaction". *Studies in World Christianity* 21/3 (Aralık 2015), 201-222. https://doi.org/10.3366/swc.2015.0124

Martin, David. "Secularization: An International Debate from a British Perspective". *Society* 51/5 (Ekim 2014), 464-471. https://doi.org/10.1007/s12115-014-9812-z

Merton, Robert King. *Social Theory and Social Structure*. New York, NY: Free Press, Enlarged ed., [Nachdr.]., 2000.

Moniz, Jorge Botelho. "Secularization in Europe: Causes, Consequences, and Cultural Diversity". *Religions* 14/3 (21 Mart 2023), 423. https://doi.org/10.3390/rel14030423

Okumuş, Ejder. *Din ve Toplumsal Çatışma*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2017.

Öğüt, Zehra. "Kutsala Yönelişin Seküler Tezahürü Olarak Futbol". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 85 (20 Temmuz 2025), 301-321. https://doi.org/10.51290/dpusbe.1688458

Özalp, Ahmet. "Anlamın Görüntüsü: Sosyal Bağlamda Sembolik Etkileşimci Yaklaşım ve Din". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 23/91 (25 Temmuz 2024), 1004-1018. https://doi.org/10.17755/esosder.1417914

Özay, Mehmet. *Sekülerleşme ve Din: Batı'da Sekülerleşme Teorileri ve Tartışmaları*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020.

Ritzer, George. *Modern Sosyoloji Kuramları*. çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., 1. Basım, 2012.

Shiner, Larry. "The Concept of Secularization in Empirical Research". *Journal for the Scientific Study of Religion* 6/2 (1967), 207-220.

Stark, Rodney. "Secularization, R.I.P." *Sociology of Religion* 60/3 (1999), 249. https://doi.org/10.2307/3711936

Şahin, Mehmet Cem - Alpay, Ahmed Hamza. "Religious Experience and Its Sociological Manifestations in Joachim Wach's Thought System". *Kafkas Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. https://doi.org/10.9775/kausbed.2019.053

Talimciler, Ahmet. "Endüstriyelleşen Sporun/Futbolun Geleceği". *Sosyoloji Dergisi* Armağan Sayısı (2016), 167-184.

Tekin, Mustafa. "Futbol Bir Seküler Kutsal". *Eskiyeni* 14 (Eylül 2009), 45-51. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/issue//430772

transfermarkt. "Dünyanın En Değerli Takımları". 25 Kasım 2024. Erişim 14 Aralık 2025. https://www.transfermarkt.com.tr/avrupanin-en-degerli-futbol-ligleri-super-lig-kacinci-sirada-yer-aliyor-/view/news/446636#google_vignette

transfermarkt. "Öne çıkan ilk 10 lig". 25 Kasım 2024. Erişim 14 Aralık 2025. https://www.transfermarkt.com.tr/avrupanin-en-degerli-futbol-ligleri-super-lig-kacinci-sirada-yer-aliyor-/view/news/446636#google_vignette

TRTHABER. "Fransa'nın kadrosunda sadece 2 Fransız yer aldı". 20 Aralık 2022. Erişim 23 Aralık 2025. https://www.trthaber.com/haber/spor/fransanin-kadrosunda-sadece-2-fransiz-yer-aldi-732193.html#:~:text=Finalde%20Arjantin'e%20yenilen%20Fransa,futbolcular%C4%B1n%20%C3%A7o%C4%9Funlu%C4%9Funu%20Afrikal%C4%B1%20isimler%20olu%C5%9Fturuyor.

TRTSPOR. "Dünyanın en güçlü ligleri açıklandı". 21 Kasım 2024. Erişim 14 Aralık 2025. https://www.trtspor.com.tr/haber/futbol/guvenimiz-sonsuz-28900121

Ulus, Selma. "Bir Derbi Cinayetinin Ardından: Futbolda Şiddetin Türk Basınında Temsili Üzerine." *Global Media Journal: Turkish Edition* 4/7 (2013).

Wach, Joachim. *Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı*. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1987.

Wallace, Ruth A. vd. *Çağdaş sosyoloji kuramları: klasik geleneğin geliştirilmesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 3.baskı., 2012.